

Östersjölaxälvar i Samverkan

Synpunkter

Datum	Målnummer	Mottagare
2023-02-28	M 2702 - 22	Östersunds tingsrätt Mark och miljödomstolen Box 708 831 28 Östersund

Angående ansökan från Nilsson Kraft AB om omprövning av villkor för att uppnå moderna miljövillkor för anläggningarna Oslättfors vattenkraftverk och Nyhammardammen, Gävle kommun.

Yrkande

Östersjölaxälvar i Samverkan yrkar att Mark- och miljödomstolen avslår ansökan från Nilsson Kraft AB om omprövning av villkor för att uppnå moderna miljövillkor för anläggningarna Oslättfors vattenkraftverk och Nyhammardammen, Gävle kommun, p.g.a. att föreslagna åtgärder för miljöanpassning inte är tillräckliga för att nå miljö kvalitetsnormer, bevarandemål för lax, förvaltningsmål för lax, rätt passageeffektivitet och andra uppsatta mål.

I andra hand yrkar vi att Mark- och miljödomstolen sätter som villkor att en riktig miljöanpassning ska genomföras.

Sammanfattning

För att nå miljö kvalitetsnormer, bevarandemål för lax, förvaltningsmål för lax, rätt passageeffektivitet och andra uppsatta mål behöver miljöanpassningen av Oslättfors kraftverk och Nyhammardammen bestå av:

- Fiskväg i form av en slitsränna med ett flöde på 1,5 m³/s på samma plats som dagens denilränna vid Oslättfors kraftverk.
- Fiskväg eller passerbar sjötröskel vid Nyhammar.
- Avledare i form av fingaller med max 10 mm spaltvidd.
- Drifta Oslättfors kraftverk som ett strömkraftverk.

Precis som övriga kraftverk i Testeboån är Oslättfors kraftverk ett klass 3-kraftverk som enligt Energimyndigheten har en sammanlagd installerad effekt enligt nedanstående tabell.

Antal 1. En sammanställning av antal vattenkraftverk, andel av installerad effekt från vattenkraft och andel av totalt antal vattenkraftverk per klass.			
Klass	1	2	3
Antal vattenkraftverk (st)	255	78	1667
Andel av installerad effekt från vattenkraft (%)	98	1,3	0,7

Källa: Energimyndigheten

Om verksamhetsutövaren vid de allra minsta kraftverken, som exempelvis kraftverken i Testeboån, upplever utifrån sitt egna perspektiv att en riktig miljöanpassning blir "orimlig" att genomföra så finns möjligheten att aveckla verksamheten med finansiering från Vattenkraftens miljöfond.

Villkor vid fortsatt drift

Om Oslättfors kraftverk ska drivas vidare måste vi få till en riktigt bra miljöanpassning. Vi ska ha klart för oss uppdraget att återetablera lax och havsvandrande öring uppströms Oslättfors är en mycket svår utmaning. Det gäller att vi verkligen skapar optimala förutsättningar för arterna vid alla kraftverk och dammar. Östersjölaxälvar i Samverkan vill därför föra fram följande synpunkter och förslag på åtgärder vid Oslättfors kraftverk och Nyhammardammen.

Uppvandring

Alternativet att anlägga en fiskväg via Spikdammen är inte tillräckligt god teknik. Som alla, inklusive Norconsult som tagit fram förslaget, påpekar blir det praktiskt taget omöjligt att uppnå god anlockning till en fiskväg via Spikdammen. En och annan fisk kan säkert irra sig upp i fiskvägen, men målet med minst 90 % passageeffektivitet kommer definitivt inte nås. Dessutom förutsätter förslaget att tvångsrätt måste tillgripas för att fiskvägen ska kunna anläggas.

Domstolen förelade 2023-09-04 sökanden att komplettera ansökan med att visa att ändamålet (förbättrad konnektivitet) inte kan tillgodoses på mindre ingripande sätt, d.v.s. att det inte går att anlägga fiskväg på egen fastighet. Norconsult har i aktbil. 38 därför presenterat ett sådant alternativ i form av en slitsränna på samma plats som nuvarande fiskväg. Ur fiskens perspektiv är detta förslag betydligt bättre än att dra fiskvägen via Spikdammen, vilket Norconsult också påpekar. Därtill har detta förslag fördelen att miljöanpassningen kan ske utan konflikt med angränsande fastighetsägare. Även ur kulturmiljösynpunkt är detta det bästa alternativet. Möjligtvis kan någon ha åsikten att betongkonstruktionen stör. Vill man så är det enkelt att lösa genom att fylla upp lämpligt material mot slitsrännans yttermurar och gröngöra uppfillanden för att gömma konstruktionen.

Ytterligare ett alternativ som säkert skulle accepteras av både fisk och kanske även av övriga intressenter är att anlägga ett omlöp till höger om kraftverket sett i strömriktningen. Norconsult har tidigare tagit fram ett sådant alternativ åt en annan uppdragsgivare. Här handlar det också om att sökanden behöver komma överens med samma markägare som för alternativet via Spikdammen. Omlöpet i detta alternativ bör dock justeras med en annan draging i den nedersta delen för att mynna på rätt plats nära utloppet från kraftverket dit fisken söker sig. Se nedanstående skiss.

I ansökans aktbilaga 25 påstås det att en begravningsplats vid Oslättfors kyrka skulle hindra detta alternativ. Det är fel. Det finns ingen begravningsplats vid Oslättfors kyrka. Sammanfattningsvis så finns det alltså ingen anledning att välja det sämsta alternativet via Spikdammen.

I ansökan nämns inget om en fiskväg vid Nyhammardammen. Fisk behöver ta sig förbi även denna damm. Ett alternativ är att dammen tas bort och ersätts med en sjötröskel som utformas så att fisk kan passera, rätt minimitappning säkras och tillräcklig avbördning kan ske vid höga flöden.

Sökanden äger varken dammen eller något annat i Nyhammar. Oavsett vilken lösning det blir för att skapa konnektivitet mellan Nyhammarsån och Lundbosjön så måste åtgärden utföras av sökanden på fastigheten Överhärde 81:1 som ägs av Bergviks Skog Öst AB. Det tycks dock vara en lång väg kvar innan sökanden och Bergviks Skog Öst AB kan komma överens om hur det ska gå till.

Sökanden beskriver att tappning utöver minimivattenföringen på 0,3 m³/s i Nyhammarsån kommer ske vid flöden över 20 m³/s. Det innebär i praktiken att det periodvis kommer rinna mer vatten i Nyhammarsån än från Oslättfors. Exempelvis i början av augusti 2023 steg flödet i Testeboån till omkring 80 m³/s efter ett kraftigt regnväder. Då tappades ca 30 m³/s från Oslättfors och ca 50 m³/s genom Nyhammardammen. Perioden med mer vatten i Nyhammarsån jämfört med från Oslättfors pågick i fyra veckor. Självklart lockas fisk upp till Nyhammardammen vid dessa tillfällen. Hur ska de komma vidare upp längs Testeboån om det inte finns en fiskväg?

[Nyhammarsån är en egen vattenförekomst](#) som idag har måttlig ekologisk status och ska nå god ekologisk status. Enligt [VISS](#) är Nyhammarsån påverkad av vandringshinder som har en negativ effekt på uppströms och nerströms passage av fiskar och andra organismer. "[God vandringsbarhet förbi platsen behöver säkerställas](#)". Ansökan behöver med andra ord kompletteras med en fiskvandringslösning även för Nyhammardammen.

Där det blir slitsrännor så måste det finnas ett naturligt substrat i botten på slitsrännan för att underlätta vandrigen för ål yngel och andra fiskar i mindre storlek.

För att en fiskväg från Lundbosjön alltid ska ha rätt flöde och god funktion måste regleringsamplituden i Lundbosjön minskas från 45 cm. Förslagsvis sker det genom att SG höjs med minst 25 cm.

Nedvandring

Varje smolt som växer upp uppströms Oslättfors och som lyckas ta sig som smolt till Oslättfors måste till varje pris kunna klara sig levande förbi Oslättfors kraftverk. Föreslagen lösning med ett α -galler med en spaltvidd på 14 mm är inte tillräckligt god teknik för att uppfylla syftet med galleret. I och med att Testeboån är ett av de svenska indexvattendragen för laxen i Östersjön så kontrolleras utvandringen av smolt varje år. Kunskapen om smoltutvandringen från Testeboån är unik. Den säger oss bl.a. att laxsmolten lämnar Testeboån efter 1–3 år. Laxsmolt som väljer att lämna Testeboån efter ett år har en längd på omkring 11 centimeter. Det innebär att smolten är omkring 11 mm bred. När en smolt som är på väg att lämna ån stöter på ett hinder, som exempelvis ett gallerjärn, så väjer smolten och passerar vid sidan av hindret. Målsättningen för smolten är att ta sig till havet med minsta möjliga energi. Vi kan inte förvänta oss att smolt som kan passera genom galleret lägger energi på att undvika att göra det. Den tar helt enkelt vägen genom galleret. Smolten måste med andra ord fysiskt stoppas av galleret. Därtill ska galleret även hindra all övrig fisk från att hamna i turbinerna. Dessa fakta sammantaget utesluter ett α -galler på 14 mm framför turbinerna på Oslättfors kraftverk.

Lösning: Smolt av lax och havsvandrande öring och, icke att förglömma, alla övriga förekommande arter som är beroende av eller vill röra sig nedströms i vattendraget ska kunna göra det. Åtgärden för nedströmsvandring förbi Testeboån måste därför bestå av ett galler med max 10 mm spaltvidd.

Ettårig laxsmolt simmar utan tvekan genom ett α -galler med en spaltvidd på 14 mm.

Reglering av vattenföringen

Hur vattnet regleras i Oslättfors har extremt stor betydelse för livet i Testeboån nedströms Oslättfors. Vid låga flöden kan några hundra liter per sekund hit eller dit få en avgörande betydelse för inte minst reproduktionen av lax och öring. Lax- och öringsungarnas nisch är i strömmarnas grunda strandzoner och i mindre sidofåror. Just dessa områden blir torrlagda när vattenföringen stryps för mycket i Oslättfors. För att komma till rätta med problemet med för lite vatten nedströms Oslättfors fastställdes 2005-09-29 (Mål nr M 3144–04) en dom som fastslår att

verksamhetsutövaren året runt ska släppa en vattenmängd om minst 2,25 m³/s, eller naturlig tillrinning om denna är lägre, från Lundbosjön genom Oslättforsdammen och fiskvägen. På samma sätt ska 0,25 m³/s släppas via dammen i Nyhammar. En brist Testeboån bittert fått erfara många gånger sedan denna dom kom är att fastställda minimitappningar aldrig blivit uppmätta och markerade på plats vid ån. I stället har det varit upp sökanden att godtyckligt reglera flödet.

Båda bilderna visar samma plats i ett sidoflöde vid Åbyggeby 8 km nedströms Oslättfors. Detta är normalt ett mycket bra uppväxtområde för lax- och öring, som på bilden till vänster. Bilden till höger är tagen när sökanden släppt för lite vatten från Oslättfors. Området är torrlagt. Det är extremt viktigt att regleringen av vattenföring vid Oslättfors sköts på rätt sätt.

Regleringen av vattenföringen har säkert varit ett problem för Testeboån alltsedan möjligheterna att reglera vattenföringen skapades för flera hundra år sedan. Det är svårt att få verksamhetsutövaren att släppa rätt mängd vatten vid sidan kraftverket när vattenföringen är mindre än lägsta drivvattenföring och kraftverket därmed är stoppat. Då är drivkraften att spara vattnet i Lundbosjön större. Det får aldrig vara för lite vatten i ån. Inte ens en kort stund.

Ett par exempel från 2023

Minimitappning på 0,25 m³/s i Nyhammarsån åsidosätts ofta. Senast i januari 2023 var, som bilden visar, dammluckorna vid Nyhammar helt stängda.

Nyhammardammens dammluckor helt stängda i januari 2023.

3 augusti 2023 uppstod problem med dammluckan som styr flödet in till Oslättsfors kraftverk. Turbinen var stoppad, så inget vatten rann genom kraftverket. Avbördningsluckan vid sidan av kraftverket var stängd. De timmar reparationen pågick var flödet i fiskvägen, ca 300 l/s, det enda vatten som rann i Testeboån från Oslättsfors. Erfarenheter som dessa talar sitt tydliga språk. Alla villkor ska inte bara vara de rätta, de ska också vara glasklara och de ska gå att kontrollera. För regleringen av vattenföringen innebär det att pglar måste monteras uppströms och nedströms kraftverket så att alla kan se om villkor för nivåer och flöden efterlevs. Därtill behövs lämplig digital utrustning och fysiska pglar som kontinuerligt registrerar, dokumenterar och visar vattennivån nedströms Oslättsfors kraftverk och i Nyhammarsån.

Vilka vattenföringar är det då som behövs?

Sökanden har i aktbil. 38 beskrivit en tänkt tappningsregim från Lundbosjön enligt nedan.

Flödesintervall <i>Beskrivning</i>	<i>(m³/s)</i>	Fördelning av flöde (m ³ /s)				<i>Kommentar</i>
		<i>Fiskväg</i>	<i>Kraftverk</i>	<i>Utskov Oslättsfors</i>	<i>Utskov Nyhammardammen</i>	
Flöden under drivvattenföringen	2 till 4	1,2	0	0	0,3	Fiskpassagen och Nyhammarån får sina minimitappningar. Överstigande flöden behålls i Lundbosjön
Flöden upp till slukförmågan	4 till 14,5	1,2	2,5-13	0	0,3	Fiskpassage och Nyhammarån får sina minimitappningar, överstigande till krv
Flöden strax över slukförmågan	14,5 till 20	2	13	0-7	0,3	Spill i första hand via automatlucka vid Oslättsfors
Medelhöga flöden	20 till 70	2	13	7	5-50	Spill via Nyhammarån för att inte skapa bakvatten vid Oslättsfors. Görs vid perioder med högflöden, tex vårfloed
Mycket höga flöden	70 till 92	2	13	5 till 27	50	Även spilllucka vid Oslättsfors nytta

Det som är inringat med rött i tabellen är det som är absolut viktigast när det gäller förutsättningarna för Testeboån att nå bevarandemål för lax i Testeboåns Natura 2000-områden och förvaltningsmålet för de vilda laxbestånden i Östersjön. Att komma med ett förslag som innebär att den sammanlagda tappningen från Lundbosjön ska vara 1,5 m³/s vid en tillrinning under 4 m³/s och att "överstigande flöden ska behållas i Lundbosjön" är mycket anmärkningsvärt och rentav provocerande. Ett sådant villkor skulle verkligen innebära en katastrof för livet i Testeboån nedströms Oslättsfors. Ser vi till produktionen av laxsmolt som ska vara minst 80 % av den potentiella produktionen så kommer den endast var en bråkdel av det med en minimitappning enligt sökandens tänkta tappningsregim.

Utöver ovanstående påstås det helt felaktigt i ansökans miljöbedömning att:

Förslaget till regleringsregim bidrar till att:

- Öka populationsstorleken av öring, lax och flodpärlmussla.
- Öka möjligheterna att uppnå HaV:s mål för produktionspotentialen hos laxpopulationen.

Länsstyrelsen förslag att ett villkor för Oslättsfors kraftverk ska vara att kraftverket ska driftas som ett strömkraftverk, (d.v.s. tillrinningen ska släppas förbi kraftverket), är bra, ligger i linje med skötselplanen för Lundbosjöns naturreservat och blir ett förstahandsyrkande från mig. Det ska definitivt åtminstone gälla vid tillrinning under exempelvis 10 m³/s. Ett andrahandsyrkande får bli en sammanlagd minimitappning från Lundbosjön på MLQ, 2,8 m³/s.

Antar vi att 1,2 m³/s rinner i fiskvägen, 0,2 m³/s rinner i röret från flyktrännen och 0,3 m³/s rinner i Nyhammarsån så blir frågan vilken väg resterande 1,1 m³/s ska ta när kraftverket är stoppat p.g.a.

att flödet understiger minsta drivvattenföring. Är det möjligt att släppa den mängden via flyktröret från avledaren för att slippa göra den tappningen i utskovsluckan med risk för att lura upp fisk i den fåran i onödan? Flyktröret måste då först dimensioneras för detta. Förslagsvis får en konsult i uppdrag att ta fram en bra lösning. 2,8 m³/s ska gälla så länge tillrinningen är så eller större. Är tillrinningen mindre minskas flödet. Med ovanstående lösning minskas tappningen då genom att flödet i flyktröret minskas.

Ett för litet flöde skadar inte bara smoltproduktionen och annat liv i strandzoner och sidogrenar. Det påverkar även lekvandringen av lax och havsvandrande öring negativt. Det vet vi efter flera decenniers kontroll av arternas lekvandring i Testeboån.

Funktionen det enda som till slut har någon betydelse

Hur än de slutgiltiga villkoren kommer att se ut måste en uppföljning av funktionaliteten bli ett villkor.

En fråga angående nuvarande villkor att sätta ut 50 kilo ålyngel eller annan fiskevårdande åtgärd för 20 000 kronor

Sökanden anser i ansökan att villkoret i domen från 2019-05-06, aktbil. 9, att sätta ut 50 kilo ålyngel per år eller vidta annan fiskevårdande åtgärd för 20 000 kronor per år inte längre fyller någon funktion i och med de miljöanpassningar som nu avses genomföras vid Oslättfors kraftverk. Har 50 kilo ålyngel satts ut varje år, eller har annan fiskevårdande åtgärd för 20 000 kronor per år vidtagits? Vilka andra fiskevårdande åtgärder har i så fall vidtagits?

För Östersjölaxälvar i Samverkan

Thomas Johansson
Ordförande